

Nordsamisk Hjelpearke – Nivå III

Avansert grammatikk, kulturkunnskap og joik | Davvisámegiella | LK20

Avansert stadiesveksling

Komplekse vekslinger

Sterk	Svak	Eks.
pp	p	gáhppa/gáhpa
tt	t	gitta/gita
kk	k	sákka/sáka
čč	č	bočča/boča
ff	f	káffar/káfar
ss	s	ássa/ása
šš	š	guošša/guoša
mm	m	sámma/sáma
nn	n	dánna/dána
ll	l	gálla/gála
rr	r	bárba/bára
bb	v	ábbu/ávu
dd	đ	báddi/báđi
gg	đđ	sággi/sáđđi

Kvalitative vekslinger

- **hkk/hk**: máhkke/máhke
- **hpp/hp**: láhppe/láhpe
- **htt/ht**: váhtte/váhte

Spesielle tilfeller

- Trykklette stavelser: forskjellige reg-ler
- Ulike stammeformer i bøyning
- Unntaksord som må læres

Avansert verbsystem

Perfektum

Perfektum dannes med hjelpeverbene **leat** + perfektum partisipp:

Mán lean boahhtám. – Jeg har kommet.
Son lea čállan. – Han/hun har skrevet.

Perfektum partisipp

- **-an**: boahhtám, mannan
- **-on**: borron, juhkon
- **-en**: oastán, geven

Kondisjonalis

Kondisjonalis brukes for betingede ut-sagn:

Mán boáttiš. – Jeg ville komme.
Son leáš. – Han/hun ville være.

Imperativ (bydeform)

	Ent.	Flt.
2. pers.	boade čále lohke	bohtet čállet lohket

Passiv

Passiv dannes med suffiks **-uvvot/-ojuvvot**:

- **óahpahuvvot** – bli undervist
- **dahkkajojuvvot** – bli gjort
- **oáinnahuvvot** – bli sett

Girjji lohkojuvvo. – Boken blir lest.

Refleksive verb

Refleksiv dannes med suffiks **-goahhtit/-skuhttit**:

- **baskagoahhtit** – vaske seg
- **beskagoahhtit** – kle seg
- **nohkagoahhtit** – sove (legge seg)

Uregelmessige verb

- **vuolggit** – gå, reise (vulgá, vuolgii, vulgen)
- **bivdit** – be, spørre (bivi, bivdii, bivden)
- **geahččat** – se (geahčču, geahččai, geahččan)
- **doaivut** – håpe (doaivvu, doaivvui, doaivvon)

Avansert kasusbruk

Kasusrekkefølge etter verb

Mange verb krever spesielle kasus:

- **Illativ**: máttit (reise til), mannat
- **Lokativ**: oázistit (bo i), ballat (være redd for)
- **Komitativ**: šaddat (få til), céarut (samtale med)
- **Essiv**: orrut (leve som), bargat (arbeide som)

Postposisjoner

Postposisjoner styrer kasus:

- **+ genitiv**: ovdal (før), badol (etter), lassin (i tillegg til)
- **+ lokativ**: duogas (nok for), vuostá (mot)
- **+ akkusativ**: rastu (over), gasku (mellom)

Eksempler:

Éadni ovdal. – Før mor.
Munnje duogas. – Nok for meg.

Attributt med genitiv

Mána girjji – Barnets bok
Norgga sámi – Norges samer
Skoála oahppi – Skolens elev

Avansert setningsstruktur

Komplekse setninger

Hovedsetning + leddsetning:

Mán dieđán ahte dán boahhtá. – Jeg vet at du kommer.

Go don boadat, de mán láhppon. – Når du kommer, vil jeg dra.

Bindingsord (konjunksjoner)

- **ahte** – at
- **go** – når, hvis
- **vai** – for at
- **dannego** – fordi
- **muhto** – men
- **dahje** – eller
- **vaikko** – selv om
- **juos** – hvis

Relativ setninger

Nieđa gii orú dápe... – Jenta som bor her...

Girjji maid lohken... – Boken som jeg leste...

Indirekte tale

Son muitalii ahte ii leat áigi. – Han/hun fortalte at han/hun ikke hadde tid.

Adjektiv og adverb

Gradbøyning av adjektiv

Positiv	Komp.	Superl.
buorre stuorra unni	buoret stuorit unnit	buorimús stuorimús unnimús

Uregelmessig gradbøyning

- **dárbu** – dárbbušat – dárbbušamos (nødvendig)
- **uhca** – uhcet – uhcimús (liten)

Adverb

- **dássa** – her
- **doppe** – der
- **ódne** – i dag
- **ikte** – i går
- **ihhtin** – i morgen
- **dálon** – nå
- **josk** – kanskje
- **juo** – allerede
- **ain** – fremdeles

Samisk kulturkunnskap

Samiske språk

Det finnes 9-10 samiske språk:

- **Nordsamisk** (davvisámegiella) – størst
- **Lulesamisk** (julev sámegiella)
- **Sørsamisk** (áárjel sámegiella)
- **Enaresamisk, skoltesamisk, kil-dinsamisk**, m.fl.

Reindrift og siida

Boazodoallu (reindrift) er sentral:

- **Siedda** – samisk fellesskap for reindrift
- **Guohtonjárgat** – flytting med rein
- **Giráági** – kalvingsområde
- **Dálvvir** – vinterbeite

Duodji (samisk håndverk)

Tradisjonelt håndverk med funksjonelt formål:

- **Nieida gákti** – jentekoften
- **Bearvésbiila** – knivindustri
- **Rieban** – ryggsekk av reinskinn
- **Goahppar** – skaller (sko)

Samisk lávvu og goahti

- **Lávvu** – transportabelt telt av stoker og lerret
- **Goahti** – permanent turfgamme
- **Áránmearri** – ildsted i midten

Samiske steder

- **Guovdageaidnu** – Kautokeino
- **Kárášjohka** – Karasjok
- **Deatnu** – Tana
- **Rovaánemi** – Rovaniemi
- **Óhcejogas** – Utsjok

Joik – Luohti

Hva er joik?

Joik er tradisjonell samisk sang som er:

- **Personlig** – hver person har sin egen joik
- **Ikke beskrivende** – du joiker ikke om noen, du joiker *personen*
- **Muntlig tradisjon** – gitt videre gjennom generasjoner
- **Hellig og personlig** – må behandles med respekt

Typer joik

- **Olmái luohti** – personjoik
- **Eatnama luohti** – stedjoik
- **Elodaga luohti** – dyrejoik
- **Dápmu luohti** – hendelsesjoik

Joikens form

- Repeterende melodisk struktur
- Ofte uten ord, bare vokaler
- Kan ha tekstlinjer
- Rytme varierer mellom regioner

Moderne joik

Moderne joikere blander tradisjon med:

- Jazz, rock, elektronisk musikk
- **Mari Boine** – kjent samisk artist
- **Sofia Jannok** – moderne joiker
- Joik brukt i film (Frost/Frozen)

Joik og kristendom

- Joik ble forbudt av misjonærer (1700-1900-tall)
- Ansett som hedensk og farlig
- Renaissance fra 1970-tallet
- Nå akseptert som kulturarv

Samisk historie

Fornorskningsspolitikk

- **1851-1959:** Systematisk fornorskning
- Forbud mot samisk i skoler
- Tvungen internatskole
- Tap av språk og kultur

Rettighetsutvikling

- **1979:** Sametinget foreslås (Alta-saken)
- **1989:** Sameloven vedtas
- **1989:** Sametinget åpnes
- **1990:** Norge ratifiserer ILO 169
- **2005:** Finnmarksloven

Sametinget

- Folkevalgt organ for samene
- Sametinget i Norge (Kárášjohka)
- Også i Sverige, Finland, Russland
- Rådgir regjering i samiske saker
- Forvalter tilskudd til kultur og næring

Samemantallet

- Register over samiske velgere
- Man melder seg inn selv
- Gir stemmerett til Sametinget
- Kriterier: språk, identitet, aner

Muntlig eksamen Nivå III

Nyttige setninger

- Sáhtát go gearduhit? – Kan du gjenta?
- Máid dat mearkkaša? – Hva betyr det?
- Mo dát čálát? – Hvordan skrives det?
- Háldan muitalit... – Jeg vil fortelle...
- Mu mielas... – Etter min mening...
- Dát lea dehálaš dannego... – Dette er viktig fordi...
- Ovdamearkan... – For eksempel...

Forventninger Nivå III

- Flytende tale med variert ordforråd
- Korrekt bruk av alle 7 kasus
- Sikker stadiaveksling
- Bruk av komplekse setninger
- Dyptgående kulturkunnskap
- Kjennskap til joik og samisk historie
- Evne til diskusjon og argumentasjon

Kulturelle tema å mestre

- Reindrift og tradisjonell næring
- Duodji og samisk kunsthåndverk
- Joik: form, funksjon, betydning
- Samisk historie og rettigheter
- Sametinget og selvstyre
- Urfolksrettigheter (ILO 169)
- Samiske språk og språkbevaring

Tips for høy karakter

- Vise personlig engasjement
- Bruke autentiske kilder (joik, tekster)
- Reflektere over språk og identitet
- Koble grammatikk til kulturkontekst
- Variere mellom fortid, nåtid, fremtid
- Bruke hele verb- og kasussystemet
- Vise respekt for samisk kultur

Avansert ordforråd

Abstrakte begrep

- **identitehta** – identitet
- **kultuvra** – kultur
- **árbevierru** – arv, tradisjon
- **iešdovdu** – selvfølelse
- **vuoigadus** – rettighet
- **geatnegahttit** – fornorske
- **eallin** – liv, levemåte

Moderne samfunn

- **dátadieda** – informatikk
- **fierpmádát** – fjernundervisning
- **árvvosašvuohta** – verdighet
- **searvevuohta** – samarbeid
- **ovdánahtti** – utvikling
- **hálddašeapmi** – forvaltning

www.eksamenssett.no | Nordsamisk Nivå III | Davvisámegiella | LK20